

leiderdorp

Duurzaamheidsagenda Leiderdorp 2017-2025

Voorwoord

Samenwerken aan een duurzamer Leiderdorp, doet u ook mee?

Deze duurzaamheidsagenda is een resultaat van intensieve samenwerking tussen inwoners, (maatschappelijke) organisaties, onderwijsinstellingen, ondernemers en de gemeente. Iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan deze Duurzaamheidsagenda wil ik zeer bedanken. Dankzij uw input hebben wij een gezamenlijk duurzaamheidsagenda op kunnen stellen met concrete en uitvoerbare ideeën. Dit heeft geresulteerd in een uitvoerbare duurzaamheidsagenda van, voor en door Leiderdorp. Een duurzaamheidsagenda waarmee we meters kunnen maken. En dat is nodig. Op het gebied van duurzaamheid kunnen en mogen wij in Leiderdorp niet achterblijven. In vergelijking met regiogemeenten moeten we enige achterstand op het gebied van duurzaamheid inhalen. Dit geeft ons echter wel het voordeel dat we kunnen leren van eerdere ervaringen en kunnen aansluiten bij lopende activiteiten uit de omgeving. Er gebeurt namelijk al veel in Leiderdorp. Vele inwoners, instellingen en ondernemers nemen al duurzaamheidsmaatregelen. In deze agenda laten we hier enkele voorbeelden al zien. Op de website www.leiderdorp.nl/duurzaam willen wij alle initiatieven in beeld brengen. We hebben een digitale kaart gemaakt waarop alle initiatieven in onze gemeente op komen. Ik wil dan ook iedereen die actief is op het gebied van duurzaamheid oproepen om dit aan ons te laten weten!

Duurzaamheid is ook een breed begrip. Het omvat vele onderwerpen. In deze nota gaan we vooral in op de twee grootste uitdagingen: energie en afval. Bij energie richten we ons duurzame energieopwekking en energiebesparing. Hiervoor zijn ook de mogelijkheden onderzocht voor het plaatsen van windmolens. Bij het thema afval staat het zogenoemde 'omgekeerd inzamelen' centraal. Dit gaat uit van het principe 'afval = grondstof', waarbij een minimaal volume aan restafval overblijft. Naast de thema's energie en afval richten wij ons ook op duurzame mobiliteit en

klimaat en biodiversiteit. Om Leiderdorp duurzamer te maken zoeken wij ook waar mogelijk aansluiting in de regio.

Het thema duurzaamheid is de fase van hobbyïsme en een plek is de marge van de samenleving en politiek al lang gepasseerd. Het besef dat we een radicale omslag moeten maken is algemeen geaccepteerd. Het is nu zaak om te handelen en meters te maken en voor Leiderdorp versneld de achterstand in te halen. En voor de enkeling die nog niet overtuigd is van de noodzaak: het landelijke en Eu-beleid is zodanig gericht op duurzaamheid dat bij achterblijven het leven in Leiderdorp een stuk duurder zal worden. Niet duurzame energie zal de komende jaren steeds zwaarder worden belast, niet goed gescheiden afval steeds duurder en de vele subsidies die er nu zijn voor initiatieven zullen in de komende jaren afnemen. Kortom: de tijd is rijp en 2017 moet voor Leiderdorp de start worden van een duurzaamheidsprint. De gemeente heeft daarvoor een budget dat het mogelijk maakt initiatieven op te zetten, te stimuleren, te faciliteren en in zoveel mogelijk aangrenzende beleidsterreinen tot uitdrukking te laten komen. Duurzaamheid is een zaak van ons allen en vraagt wat van ons allen: van onze inwoners, instellingen en ondernemers.

Graag werk ik samen met u verder aan een duurzamer Leiderdorp!

Olaf McDaniel,
Wethouder duurzaamheid

Werkplan 2017-2018

In deze agenda staat onze duurzaamheidsambitie vastgelegd. Onze ambitie op lange termijn is *om in 2050 als Leiderdorp volledig CO2-neutraal te zijn*. Dit betekent dat we flink aan het werk gaan om deze ambitie te realiseren. Deze agenda geeft een thematische aanpak weer waarbij we inzetten op energie, mobiliteit, afval en klimaat. Met deze agenda willen wij meters maken, innoveren en inspireren.

De agenda geeft aan wat we op lange termijn willen bereiken. Dit samen met onze inwoners, instellingen en ondernemers. Onze acties die we op korte termijn uit gaan voeren, zijn kleine stapjes richting de stip op de horizon van een CO2-neutrale gemeente.

Welke activiteiten we concreet in 2017 en 2018 gaan doen, zijn hieronder opgesomd:

Energie

Activiteiten
We zetten een campagne op over energiebesparing en energie opwekken.
De gemeente koopt energiescans in voor particulieren, organisaties en ondernemers tbv verduurzaming woningen en gebouwen.
We faciliteren een advies op maat aan scholen, sportverenigingen en vve's ten behoeve van ondersteuning over besparen en het opwekken van energie.
We zetten de duurzaamheidslening voort voor particuliere woningbezitters.
We gaan de varianten duurzaamheidslening vs. garantstelling uitwerken om op alle geschikte daken van zoveel mogelijk maatschappelijke instellingen (w.o. sportverenigingen en scholen) en vve's zonnepanelen te plaatsen;
We willen inwoners in wijken met een gelijksoortige woontype stimuleren om door

middel van een wijk- en blokaanpak collectief energie te gaan besparen en energie op te wekken.

We gaan een warmte-koudeatlas opstellen om inzichtelijk te krijgen wat de mogelijkheden zijn om in de toekomst onze woningen te koelen en te verwarmen.

Wij gaan voor alle gemeentelijke gebouwen een energiescan uitvoeren
---

Wij willen onze gemeentelijke daken voorzien van zonnepanelen, eventueel in combinatie met groene daken. Dit doen wij door onze daken beschikbaar te stellen aan collectieven als coöperaties of verhuur-/leaseconstructie
--

Figuur 1: De plaatsing van 983 zonnepanelen op dak Winkelhof

Het dak van winkelcentrum Winkelhof is sinds augustus 2016 voorzien van 983 zonnepanelen. De duurzame energie die opgewekt wordt, moet genoeg zijn om het hele winkelcentrum van stroom te voorzien. (foto: Joop Wesseling)

Mobiliteit

Activiteiten
We gaan de campagne Flink Fietsen opstarten
We gaan, mogelijk met de regio, een haalbaarheidsonderzoek uitvoeren naar het realiseren van een waterstoftankstation.
We verbeteren het fietsklimaat binnen de gemeente door fietspaden te verbreden, de veiligheid te vergroten en de bewegwijzering in orde te maken;
We zetten een campagne op om de mobiliteit te verduurzamen
We breiden het aantal fietsparkeerplaatsen bij winkelgebieden, scholen, sportverenigingen en R-net haltes uit.
De gemeente schaft nieuwe dienstfietsen aan voor de werknemers van de gemeente.
We faciliteren pick-up points voor het ophalen van boodschappen op een centrale plek

Afval

Activiteiten
We gaan omgekeerd inzamelen waarbij het uitgangspunt is het voor inwoners makkelijk te maken om restafval dichtbij huis te scheiden;
We gaan afvalbeleid opstellen dat gericht is op het verminderen van afval en het opzetten van een circulair systeem;
We gaan alle scholen voorzien van een compostbak;
We stimuleren afval scheiden bij instellingen (scholen en sportverenigingen) en ondernemers en ondersteunen hen hierin;

We gaan de openingstijden van de Milieustraat op zaterdag verruimen;
We zetten een campagne op over het verminderen en scheiden van afval.
We participeren in regionaal overleg om de afvalstromen nog verder te verminderen.

Klimaat en biodiversiteit

Activiteiten
We gaan een themabijeenkomst over stadslandbouw organiseren om eigenaren van leegstaande panden, Leiderdorpse restaurants, ondernemers en inwoners bij elkaar te brengen;
We faciliteren buurttuinen, zoals <i>de Kruidentuin</i> in de wijk Voorhof;
We zetten een Actie Regenton op;
We zetten Natuurmeetnet van Leiderdorp op;
We doen mee aan een regionale biodiversiteitsstudie;
We laten bijenlint Heelblaadjespad aansluiten op regionaal netwerk;

Inhoudsopgave

Voorwoord	
Werkplan	4
Inhoudsopgave.....	6
1. Inleiding	7
1.1 Totstandkoming van deze agenda	8
2. Hoe duurzaam is Leiderdorp op dit moment?	10
2.1 Waar staan we nu?	10
2.2 Als eerste kijken we naar onszelf: de gemeentelijke organisatie.....	11
3. Visie en strategie 2025	13
3.1 Visie.....	13
3.2 Definitie.....	14
3.3. Strategie.....	14
3.4 Rollen.....	14
3.5 Uitvoering.....	15
3.6 Monitor	15
3.7 Budget	15
4. Thematische uitwerking	16
Bijlagen	28

1. Inleiding

Duurzaamheid speelt een steeds belangrijker rol in het leven van onze inwoners, instellingen en ondernemers. Steeds meer mensen gaan meer bewust leven, men heeft meer aandacht voor toekomstige generaties en het behoud van onze planeet. We moeten nu nadenken over bijvoorbeeld nieuwe vormen van energievoorziening, de innovatieve technieken op het gebied van mobiliteit en hoe we om moeten gaan met klimaatverandering.

Duurzaamheid is een begrip dat dichtbij ons staat. Veel mensen zijn al aan het investeren in zonnepanelen, slimme meters en elektrische auto's met bijbehorende oplaadpalen. Dat het nemen van deze maatregelen op termijn geld oplevert, is een mooie bijvangst!

Door alle innovatie, kostenbesparingen en economische impulsen is het thema duurzaamheid uit de traditionele en ideologische milieuhoek gehaald. Duurzaamheid is een thema waarmee men zich kan onderscheiden. Niet alleen het bedrijfsleven, maar ook de overheid of een individuele inwoner.

De vorige duurzaamheidsagenda (2011-2014) is in 2015 geëvalueerd. Deze evaluatie vormt, samen met landelijk en regionale ontwikkelingen, belangrijke input voor voorliggende duurzaamheidsagenda.

Ook hebben wij in het voorjaar 2016 een burgerpanelonderzoek gehouden onder onze inwoners. De uitkomsten van het burgerpanelonderzoek geeft ons goed inzicht in wat er leeft in Leiderdorp, wat onze inwoners zouden willen en hoe duurzaam inwoners de gemeente Leiderdorp vinden.

De deelnemers geven zichzelf een 7,1 als het gaat om de eigen mate van duurzaam leven / milieubewustzijn. De deelnemers waarderen de gemeente daarentegen met een 5,5.

De Leiderdorpse ambitie op het gebied van duurzaamheid hebben wij samen met inwoners, instellingen en ondernemers verwoord in voorliggende duurzaamheidsagenda. De gemeente Leiderdorp bepaalt dan ook niet wat goed voor u is. We doen het samen met u. Ook geven wij het goede voorbeeld: zo gaan we investeren in zonnepanelen, elektrisch vervoer en zetten we in op het meer scheiden van afval.

Enkele uitkomsten Burgerpanelonderzoek

We hebben onze inwoners (respons 43% = 291 respondenten) de vraag gesteld welke maatregelen zij mogelijk in de toekomst zullen nemen om duurzamer te leven. 57% van de respondenten vindt het beperken van het energieverbruik belangrijk. Ook het hergebruik van spullen (41%), het scheiden van afval (41%) en de aanschaf van zonnepanelen (40%) scoren hoog.

De respondenten hebben aangegeven hoe de gemeente kan bijdragen aan duurzamer leven. Suggesties die zijn gedaan zijn onder andere het verlenen van subsidie voor de aanschaf van zonnepanelen of andere energiebesparende maatregelen in en om het huis, betere voorzieningen voor het scheiden van afval en het stimuleren van het gebruik van de fiets (verbeterde fietspaden).

De uitkomsten van het burgerpanel zijn te vinden op www.leiderdorp.nl/duurzaamheid

1.1 Totstandkoming van deze agenda

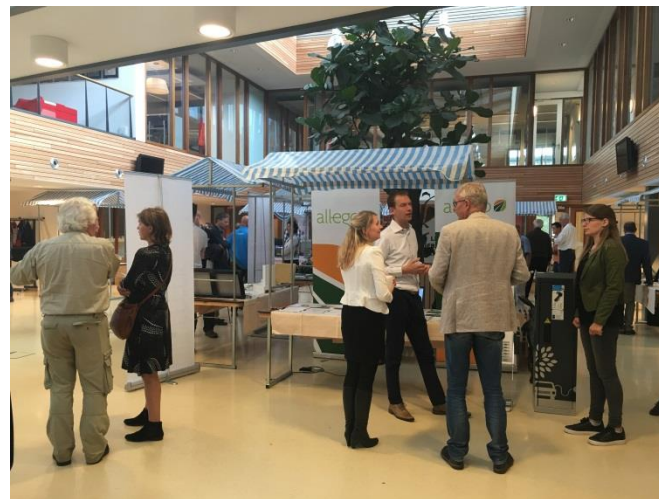
Voor het opstellen van deze agenda zijn vooraf geen kaders vastgesteld door de gemeenteraad en / of het college. Dit bood ons ruimte om deze agenda samen met inwoners, instellingen en ondernemers op te stellen. Deze duurzaamheidsagenda is dan ook het resultaat van intensieve samenwerking. Hiermee is het een agenda van, voor en door Leiderdorp. Een vertegenwoordiging van de gemeenteraad heeft in een raads werkgroep actief met ons meegedacht over de aanpak en met ons samengewerkt tijdens de bijeenkomsten. Zij zijn gedurende het gehele traject betrokken.

Kick-off

Op 14 juni vond de centrale kick-off bijeenkomst plaats in het gemeentehuis. Tijdens deze bijeenkomst was er een informatiemarkt. Ruim 20 organisaties die zich bezighouden met duurzaamheid namen hieraan deel. Bezoekers konden tijdens creatieve workshops waarin meedenken over de duurzaamheidsambitie en thema's voor Leiderdorp.

Doelgroepsessies

Na de zomer zijn wij van start gegaan met doelgroepsessies om concreet invulling te geven aan de thema's van de duurzaamheidsagenda. We hebben sessies gehouden met inwoners, ondernemers, scholen, maatschappelijke instellingen, sportverenigingen, vastgoedpartijen, de woningbouwcorporatie, vve's, de gemeentelijke organisatie en de raads werkgroep. In totaal hebben we met meer dan 70 inwoners, instellingen en ondernemers gesproken. In een creatieve setting konden deelnemers actief kansen en ideeën aandragen. Samen met de deelnemers zijn alle kansen en ideeën gebundeld en geprioriteerd.

Kick-off op 14 juni 2016

Goed idee!

Aan het einde van elke doelgroepsessie hebben de deelnemers op een aantal thema's een of meerdere innovatieve ideeën uitgekozen en uitgewerkt. Een aantal deelnemers heeft aangegeven een bijdrage te willen leveren aan het realiseren van deze innovatieve ideeën. Deze ideeën hebben wij een speciale plek gegeven in de duurzaamheidsagenda. Per thema zijn ze terug te vinden onder het kopje "goed idee!". Deze ideeën willen wij met de deelnemers verder inkleuren. Hiervoor wordt een aanpak bepaald.

Koplopers

Samen met inwoners, (maatschappelijke) organisaties en ondernemers hebben we invulling gegeven aan deze duurzaamheidsagenda. Hiervoor

hebben wij ons laten inspireren door inwoners, instellingen en ondernemers die voorop lopen op het gebied van duurzaamheid. Per thema lichten we een van deze koplopers er uit. Een volledig overzicht van de koplopers is te vinden op de digitale duurzaamheidskaart: https://www.leiderdorp.nl/bestuur_en_organisatie/beleid/leiderdorp_duurzaam/duurzaamheidskaart_leiderdorp/

Concept-duurzaamheidsagenda

Op 9 februari 2017 hebben we de concept-Duurzaamheidsagenda voorgelegd aan alle inwoners, instellingen en ondernemers. Tijdens deze bijeenkomst - opkomst ruim 40 personen - heeft men de mogelijkheid gekregen om de Duurzaamheidsagenda aan te scherpen. Er is veel positieve feedback gekomen op het voorliggende stuk.

Ook heeft een aantal deelnemers aan deze sessies aangegeven mee te willen doen aan de uitvoering van de Duurzaamheidsagenda. Dat past in de gedachte "van, voor en door Leiderdorp".

Inventarisatiedocument

Na de doelgroepsessies hebben wij samen met de Omgevingsdienst West-Holland een inventarisatie gemaakt waarin we de trends en ontwikkelingen beschrijven. De kansen die in dit document staan hebben wij verwerkt in deze agenda. Het inventarisatiedocument hebben wij als bijlage I toegevoegd.

Aandachtig wordt geluisterd naar de toelichting op de concept-duurzaamheidsagenda van wethouder McDaniel op 9 februari 2017

2. Hoe duurzaam is Leiderdorp op dit moment?

2.1 Waar staan we nu?

Duurzaamheid maakt steeds vaker onderdeel uit van ons leven. Als we iets nieuws aanschaffen vragen we ons af waar het vandaan komt, hoe het geproduceerd wordt en wat er straks, als we het niet meer nodig hebben, mee gebeurt. Die informatie wegen we mee. We kopen vaker biologische producten en leggen zonnepanelen op onze daken.

Rond een aantal duurzaamheidsthema's, zoals CO₂-uitstoot van woningen of de luchtkwaliteit, staat Leiderdorp in de middenmoot van de gemeentelijke duurzaamheidsindex¹.

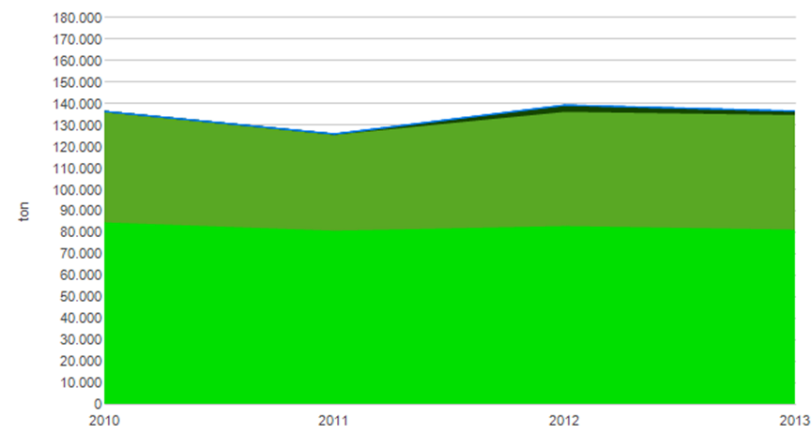
Leiderdorp behoort nu nog tot de gemeenten die laag scoren op het gebied van hernieuwbare energie. Maar we zijn begonnen met een inhaalslag. Zo bieden we inwoners sinds 2014 een duurzaamheidslening als stimulans om maatregelen te nemen om lokaal duurzame energie op te wekken. Het overgrote deel van de toegewezen aanvragen is gebruikt voor de aanschaf van zonnepanelen. Uitgaande van grijze stroom is dit een CO₂-besparing van ongeveer 62 Ton CO₂ per jaar.

---

¹ Gemeentelijke Duurzaamheidsindex, november 2016

Op onze website <https://www.leiderdorp.nl/duurzaam> vindt u de duurzaamheidskaart die een overzicht geeft van duurzame initiatieven in Leiderdorp.

In onderstaande tabel is te zien hoe de CO₂-uitstoot van Leiderdorp is opgebouwd. Het grootste aandeel is afkomstig van de gebouwde omgeving in categorie verkeer en vervoer.

- CO₂-uitstoot Gebouwde Omgeving (gas, elektr. en warmte, tier 3/tier 2)
- CO₂-uitstoot Verkeer en vervoer incl. snelwegen, excl. railverkeer (scope 1, tier 1)
- CO₂-uitstoot Industrie, Energie, Afval en Water (gas en elektr., tier 3)
- CO₂-uitstoot Landbouw, bosbouw en visserij, SBI A (gas, elektr., tier 3)

Bron: Berekening CO₂-uitstoot, Nederlandse Emissieregistratie

2.2 Als eerste kijken we naar onszelf: de gemeentelijke organisatie

Vanzelfsprekend moet de gemeente het goede voorbeeld geven. De gemeentelijke organisatie van Leiderdorp moet vooroplopen met duurzaamheid op de werkvloer. We hebben de afgelopen jaren goede stappen gezet, maar onze blik is nu gericht op de toekomst.

Gemeentehuis

Bij de bouw van het gemeentehuis aan de Willem-Alexanderlaan was duurzaamheid één van de uitgangspunten. We maken gebruik van warmte/koudeopslag. Het gebouw bevat slimme energiesystemen. Dit betekent o.a. dat onze verlichting voorzien is van bewegingsmelders. Hiermee is de energieprestatie 44% hoger en de CO₂-uitstoot 88% lager ten opzichte van ons oude gemeentehuis.

Energie

We kopen groene energie in. We hebben het streven om deze energie verder te vergroenen door in te zetten op Nederlandse windenergie. Dit wordt momenteel onderzocht. Het verbruik van energie brengen we terug door slim om te gaan met onder andere verlichting (waaronder LED) en warmte. Ook verkennen we de mogelijkheden om nieuwe energie op te wekken door op de daken van de gemeentelijke panden zonnepanelen te plaatsen. De zonnepanelen die reeds op het dak van het gemeentehuis zijn geplaatst, zijn hiervoor een begin.

Het zwembad heeft een warmtekrachtkoppeling (WKK) en draagt daarmee bij aan de eigen energievoorziening.

Wagenpark

Wij zijn op weg naar een duurzaam wagenpark. De dieselauto's voor de reiniging en het groenonderhoud voldoen aan de nieuwste emissienormen (Euro5/Euro6). Daarnaast beschikken wij over twee elektrische wagens voor het onderhoud op de begraafplaats en in park De Houtkamp. Onze opzichters en handhavers rijden ook in volledig elektrische auto's. We onderzoeken hoe we ons wagenpark verder kunnen verduurzamen te onderzoeken in hoeverre waterstof een geschikte brandstof is.

Mobiliteit

Als werkgever stimuleren wij het gebruik van de fiets en het openbaar vervoer. De gemeente beschikt over een aantal leenfietsen waar medewerkers gebruik van kunnen maken. Om het autoverbruik tijdens dienstreizen te beperken worden de parkeerkosten voor de auto niet meer vergoed.

Bewustwording en gedrag

Aandacht voor duurzaamheid zit niet altijd in het toepassen van geavanceerde technieken. Soms gaat het ook om het positief beïnvloeden van menselijk handelen. Bij onze intrek in het nieuwe gemeentehuis in 2012, is gelijk ook het plaats onafhankelijk werken ingevoerd. Hierdoor kunnen medewerkers hun werktijden flexibel indelen en wordt de mogelijkheid geboden om buiten het gemeentehuis te werken. Het beschikbaar stellen van mobiele apparaten zoals tablets en laptops moeten bijdragen aan het papierloos werken.

Duurzaam inkopen

Door duurzaam inkopen willen de gemeente en Servicepunt71 zelf het goede voorbeeld geven en de markt stimuleren om met duurzame en

innovatieve oplossingen te komen. Duurzaam inkopen is een krachtig instrument die bijdragen aan duurzaamheidsdoelstellingen van de gemeente en Servicepunt71.

Innovatie, een circulaire economie en kostenreductie zijn specifieke aandachtsgebieden binnen duurzaam inkopen. Innovatie is van groot belang voor economische groei en vooruitgang. Innovatieve oplossingen zijn vaak duurzamer. Een circulaire economie streven we na, omdat dit een economie is zonder verspilling (of onnodig degraderen) van grondstoffen en uitputting van de hulpbronnen van de aarde. Deze hulpbronnen moeten mee, zolang leven op aarde bestaat. Efficiënter omgaan met grondstoffen en producten betekent in veel gevallen ook efficiënter omgaan met financiële middelen.

3. Visie en strategie 2025

3.1 Visie

Op wereldniveau is de CO₂-uitstoot en temperatuurstijging een belangrijke graadmeter om duurzaamheid te meten. Op de CO₂-uitstoot hebben wij als samenleving de meeste invloed. Het terugbrengen van de CO₂-uitstoot staat daarom bij ons in Leiderdorp centraal. Onze lange termijn ambitie is dan ook *om in 2050 als Leiderdorp volledig CO₂-neutraal te zijn*². Dit is niet alleen een ambitie vanuit het gemeentehuis, maar een ambitie van onze samenleving die wij omarmen. Dat betekent dat we de komende jaren flink aan het werk moeten. In 2025 willen wij onze CO₂-uitstoot al met 30% gereduceerd hebben.

Nieuwe vormen van energie om CO₂ uitstoot te reduceren

Door fossiele brandstoffen te verbranden wordt CO₂ uitgestoten. Fossiele brandstoffen worden gebruikt om energie op te wekken. Voorbeelden zijn het verwarmen van de woning, eten op gas koken en het gebruik van elektrische apparaten in huis. Om onze ambitie te bereiken moeten we nadenken hoe we nieuwe vormen van energie kunnen inzetten om de CO₂-uitstoot te reduceren.

Klimaatneutrale gemeente in 2050

Wij gaan de uitdaging aan om de CO₂-uitstoot in Leiderdorp te reduceren tot nul in 2050. Hiermee zijn we in 2050 een klimaatneutrale gemeente. Dit doen we door o.a. te investeren in duurzame energie en ons voor te bereiden op nieuwe vormen van mobiliteit. Door afval als grondstof te zien brengen we een circulaire economie op gang. Ook maken we ons dorp klimaatbestendig en we vergroten onze biodiversiteit door de hoeveelheid en diversiteit van groen en water uit te breiden.

Samenwerken

Deze ambitie kunnen we alleen bereiken door samen met onze inwoners, instellingen en ondernemers aan de slag te gaan. Ook werken we intensief samen met onze buurgemeenten en andere overheden op die thema's waar raakvlakken liggen.

Duurzaamheid is voor ons juist ook het bijdragen aan de leefbaarheid van ons dorp. De reductie van de CO₂-uitstoot heeft een positieve invloed op de gezondheid van mensen.

---

² Voor de definitie van CO₂-uitstoot sluiten we aan bij de Nederlandse Emissieregistratie.

3.2 Definitie

Duurzaamheid is een breed begrip. In onze definitie zijn wij uitgegaan van wat onze inwoners verstaan onder duurzaamheid.

Wat verstaat onze inwoner onder duurzaamheid?

De meeste inwoners van Leiderdorp associëren *duurzaamheid* met de zorg voor het milieu. Dit kan door het gebruiken of aanschaffen van producten die van goede kwaliteit zijn en lang meegaan, hergebruik van producten en grondstoffen (o.a. door afvalscheiding) en zuinig zijn met energie en de middelen die we hebben. Ook de zorg voor de aarde voor toekomstige generaties wordt onder de noemer duurzaamheid geschaard. (Bron: burgerpanel)

Duurzaamheidsthema's

Met duurzaamheid willen we niet alleen het milieu verbeteren, maar ook een bijdrage leveren aan onze leefomgeving en gezondheid. Wij leggen duurzaamheid uit door verschillende thema's te verbinden. Deze duurzaamheidsagenda is opgesteld aan de hand van de thema's energie, mobiliteit, klimaat, afval en biodiversiteit. Per thema hebben we een aantal speerpunten geformuleerd. Deze speerpunten zijn voor ons de bouwstenen die bijdragen aan onze ambitie.

3.3 Strategie

We hebben iedereen nodig om onze ambitie uit te voeren. Alle individuele en collectieve initiatieven moeten bijdragen aan het realiseren van deze ambitie. Wij willen samen met onze inwoners, instellingen, ondernemers en

medeoverheden duurzaamheid op de kaart zetten. We verwachten en stimuleren dan ook een actieve bijdrage van eenieder. Door ons in verschillende rollen met de omgeving te verbinden kunnen we prikkelen en een beweging op gang brengen. Daarbij is het belangrijk dat wij onze ambitie niet uit het oog verliezen. Wij willen onze ambitie realiseren door in te zetten op: **meters maken, inspireren en innoveren.**

Meters maken – we willen direct aan de slag.

Inspireren – onze inwoners, instellingen en ondernemers inspireren elkaar. We laten elkaar zien welke mogelijkheden er zijn. De gemeente heeft een voortrekkersrol en geeft het goede voorbeeld.

Innoveren – we maken ons klaar voor de toekomst. De agenda is toekomstgericht en we dagen iedereen uit om met innovatieve duurzame oplossingen te komen

3.4 Rollen

De gemeente zal in verschillende rollen als onderdeel van de samenleving een bijdrage leveren aan onze ambitie. Voor duurzaamheid betekent het dat wij meedoen, regisseren, inspireren, faciliteren, ruimte geven en kaders scheppen. Per initiatief en/of actie bepalen we onze rol. Dit betekent in sommige gevallen dat de gemeente actief een voortrekkersrol heeft en in andere gevallen zijn we een verbindende en/of faciliterende partij zonder actief mee te doen.

Wij hebben een voorbeeldfunctie. We zullen dan ook niet roepen wat goed voor u is, maar we gaan zelf actief aan de slag. Dat betekent dat we kritisch naar onze organisatie en naar ons handelen kijken om ons duurzamer te maken. We gaan niet betuttelen, maar stimuleren en inspireren.

3.5 Uitvoering

Thematische aanpak

We kiezen voor een thematische aanpak. Alle activiteiten die we uitvoeren, dragen bij aan onze ambitie. Dit betekent dat wij een hele grote stap moeten zetten richting 2025. We gebruiken 2017 en 2018 om meters te maken.

Meters maken

Door in 2017 en 2018 meters te maken en op lange termijn in te zetten op innovatie, creëren we een balans tussen activiteiten in gang zetten en doelen bereiken. Elkaar inspireren zorgt dat de balans in evenwicht is.

Meedoen

We gaan voor de lange termijn een uitvoeringsprogramma opstellen, waarbij we per activiteit aangegeven wie betrokken wordt bij de uitvoering. Inwoners, instellingen en ondernemers hebben zich tijdens de doelgroepsessies aangemeld. De lijst met betrokkenen is voor ons niet statisch. Iedereen in Leiderdorp die een bijdrage kan leveren aan de uitvoering van deze agenda is van harte welkom om met ons mee te doen

3.6 Monitoren

We willen weten of de activiteiten die we uitvoeren effectief zijn en een bijdrage leveren aan onze ambitie. Om dit te beoordelen en om, indien

nodig, bij te sturen willen we inzetten op meten en monitoren. Dit doen we door een monitorings- en meetinstrument te ontwikkelen om inzicht te krijgen in onder andere onze CO2-uitstoot, energieverbruik en afvalverbruik.

3.7 Budget

In de begroting van Leiderdorp voor 2017 is een bedrag opgenomen van €100.000 voor duurzaamheid. Daarnaast is een eenmalig bedrag van €50.000 uit een voorziening beschikbaar. Dit maakt dat er voor 2017 eenmalig €150.000,= beschikbaar is ter uitvoering van de duurzaamheidsagenda. Om onze duurzaamheidsambities hebben we structureel budget nodig. Voor de komende jaren hopen we eenzelfde bedrag per jaar te kunnen uitgeven aan het stimuleren en onderzoeken van maatregelen. Het bedrag lijkt beperkt voor de uitdaging waarvoor wij staan. Maar toch biedt het de basis voor de strategie waarin de gemeente vooral stimuleert en faciliteert. Met dit bedrag kan de gemeente een zetje geven om onze inwoners, instellingen en ondernemers te activeren.

	2017	2018	2019	2020
Energie	€ 131.750,00	€ 128.750,00	€ 143.000,00	€ 142.500,00
Mobiliteit	€ 10.000,00	€ 20.000,00	€ 10.000,00	€ 10.000,00
Afval	€ 3.000,00	€ 3.500,00	€ 3.500,00	€ 3.500,00
Groen en Klimaat	€ 2.500,00	€ 7.500,00	€ 2.500,00	€ 2.500,00
	€ 147.250,00	€ 159.750,00	€ 159.000,00	€ 158.500,00

4. Thematische uitwerking

Energie

Introductie

Energie kennen we in de vorm van elektriciteit en warmte. Zonder energie kunnen we niet internetten, tv-kijken en onze telefoon opladen. Zonder warmte kunnen we ons huis niet verwarmen. Het grootste deel van de elektriciteit en warmte wordt nog altijd opgewekt door het verbranden van fossiele brandstoffen: kolen, olie en gas. Dit leidt tot de uitstoot van CO₂ wat vervolgens doorwerkt in een klimaatverandering met extremere weersomstandigheden als heftige neerslag en hogere temperaturen.

Trends en ontwikkelingen

In oktober 2016 heeft het Europees Parlement het in Parijs gesloten Klimaatakkoord geratificeerd. In het Klimaatakkoord is bepaald dat de broeikasgassen teruggedrongen moeten worden en dat de temperatuurstijging wereldwijd niet hoger dan 2 graden mag worden, met een stijging van de 1,5 graden als streefwaarde.

Nederland bungelt in Europa onderaan als het gaat om duurzame energie. Het CBS³ meldt dat alleen Frankrijk het nog slechter doet. Het verbruik

hernieuwbare energie in Nederland lag in 2015 op 5,8% van het totaal energieverbruik. De productie van elektriciteit uit steenkool stijgt jaarlijks nog steeds.

In opdracht van Holland Rijnland is onderzoek uitgevoerd⁴ waaruit blijkt dat zonder ingrijpen er in 2050 regionaal 36,6 PJ aan energie wordt verbruikt. Het potentieel voor energiebesparing tot 2050 wordt geschat op 9,8 PJ. Om in 2050 energieneutraal te worden, moeten we dus nog 26,8 PJ aan duurzame energie opwekken.

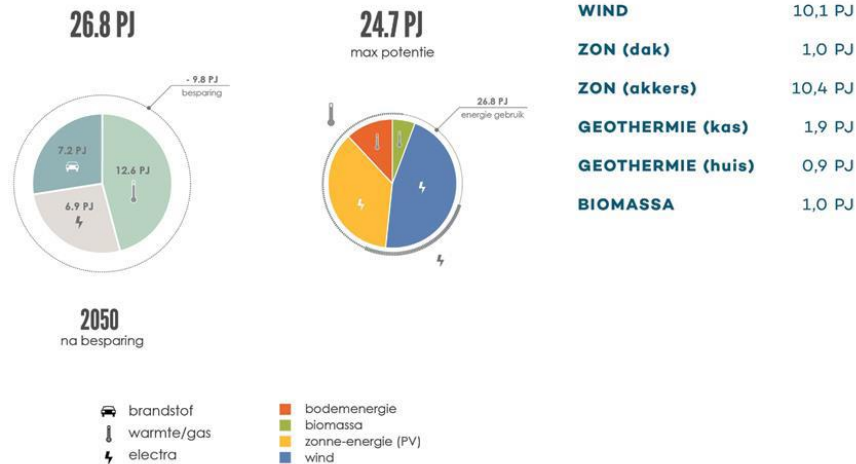
---

³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/13/nederland-voorlaatste-op-ranglijst-eu-hernieuwbare-energie>

---

⁴ POSAD-onderzoek i.o.v. Holland Rijnland i.k.v. Gebiedsstrategie Duurzame Energie d.d. 15 september 2016

Potentie maximaal

Uit bovenstaand beeld blijkt dat als we in de regio Holland Rijnland maximaal inzetten op de opwerking van duurzame energie in de vorm van wind, zon, geothermie en biomassa het mogelijk is om in 2050 24,7 PJ op te wekken. Opgemerkt moet worden dat in het onderzoek van Posad geen rekening is gehouden met de komst van de warmteleiding uit het havengebied van Rotterdam én de warmte- en koudewinning uit het oppervlakte water. Beide hebben grote potentie om bij te dragen aan een energieneutrale regio.

Om een goed beeld te geven van waar we nu staan als regio: we wekken op dit moment zo'n 0,8 PJ duurzame energie op. Voor een energieneutrale regio moeten we dus bijna 34 keer zo veel op gaan wekken.

Speerpunten

In deze duurzaamheidsagenda zetten wij in op de volgende speerpunten:

- We willen meer energie besparen
- We willen meer duurzame energie opwekken
- We willen meer bewustwording bij inwoners, instellingen en ondernemers creëren.

Doelstellingen

- We hebben in 2050 een CO2-neutrale energievoorziening⁵
- We gaan per jaar 1,5% energie besparen⁶
- We gaan 30% CO2-uitstoot reduceren in 2025 t.o.v. 2013
- In Leiderdorp wordt in 2023 50% meer duurzame energie opgewekt t.o.v. 2013⁷
- We zetten in op bewustwording van onze inwoners, instellingen en ondernemers op het besparen en opwekken van (duurzame) energie
- In 2025 zijn alle gemeentelijke gebouwen CO2-neutraal

⁵ Energieagenda kabinet, december 2016

⁶ is een landelijke doelstelling uit het Energieakkoord duurzame groei 2013

⁷ is een landelijke doelstelling uit het Energieakkoord van de SER

Wat gaan we concreet doen?

We willen meer energie besparen

- We verstrekken een energiescan voor inwoners, instellingen en ondernemers om de bespaar- en opwekcapaciteit vast te stellen;
- We verstrekken een duurzaamheidslening voor het verduurzamen van woningen voor particuliere woningbezitters;
- We gaan ervoor zorgen dat door een wijk- en blokaanpak onze inwoners in een collectief energie gaan besparen en energie opwekken. Het gaat om wijken met veel gelijksoortige woontypen;
- Wij voeren voor alle gemeentelijke gebouwen een energiescan uit en de aanbevelingen worden in de meerjarenonderhoudsplanning opgenomen;
- We gaan het energieverbruik en de CO₂-uitstoot in Leiderdorp meten en monitoren;
- We zetten alle openbare verlichting in Leiderdorp om naar (groene) LED-verlichting op basis van het beheerplan;
- De openbare wegen worden middels detectie slim verlicht;
- We laten gemeentelijke regelgeving en beleid meer aansluiten op het nemen van duurzame maatregelen;
- Nieuwbouwprojecten worden niet meer voorzien van een gasaansluiting;
- Bij grootschalige renovatie van wijken wordt onderzocht of het mogelijk is om af te stappen van de gasaansluiting. De Oranjewijk wordt mogelijk een pilot-project;
- Naast de huidige prestatieafspraken met de woningbouwcorporatie willen wij maatwerkafspraken maken over het verduurzamen van het woningbezit.

duurzame energie opwekken

- We nemen deel aan het regionale Energieakkoord van Holland Rijnland en stellen deze vast;
- Samen met regio ontwikkelen we een (of meerdere) visie(s) voor duurzame energiesystemen of potenties (zonnepanelen, zonneweide, energie uit de bodem, biomassa, waterstof);
- Alle daken van gemeentelijke gebouwen die daarvoor geschikt zijn worden in 2017 en 2018 voorzien van zonnepanelen, eventueel in combinatie met groene daken;
- Wij faciliteren het opzetten van lokale energie-initiatieven, zoals collectieven als coöperaties of het verhuren/leasen van daken ten behoeve van het opwekken van zonne-energie;
- We gaan in 2017 de varianten duurzaamheidslening vs. garantstelling uitwerken om op alle geschikte daken van zoveel mogelijk maatschappelijke instellingen (w.o. sportverenigingen en scholen) en vve's zonnepanelen te plaatsen;
- We voeren een onderzoek uit naar de haalbaarheid van oprolbare zonnepanelen op sportvelden;
- We voeren een (regionaal) onderzoek uit naar energie opslag met – indien mogelijk – een experiment in de Bloemerd met opslag van energie uit de zonnepanelen van de sportverenigingen;
- We verkennen de mogelijkheden om duurzame maatregelen te treffen zijn bijvoorbeeld op geluidswal Leyhof zonnepanelen of op tunnelbak/geluidsscherm A4;

- We stellen een warmte-koudeatlas⁸ op;
- De locatiestudie voor windenergie is aan de raad aangeboden. Afhankelijk van de uitkomsten van de politieke discussie zullen wij al dan niet een vervolg geven aan deze studie;
- We gaan in gesprek met sportscholen om de mogelijkheden te verkennen voor duurzame energieopwekking uit fitnessapparaten;
- Met het Hoogheemraadschap van Rijnland gaan we een onderzoek uitvoeren naar energieopwekking én warmtewinning uit doorgaand water en/of afvalwaterketen;
- We willen meer Leiderdorperse gebouwen aansluiten op de toekomstige warmteleiding uit de Rotterdamse haven.

bewustwording inwoners, instellingen en ondernemers

- We zetten een campagne op over energiebesparing en energie opwekken;
- Samen met de scholen zetten we onderwijsprogramma op het gebied van energie besparen en energie opwekken op;
- Wij stimuleren lokale initiatieven, zoals een warme truiendag en energy battle;
- We continueren het digitale energieloket (www.duurzaambouwloket.nl)
- We gaan wijkambassadeurs zoeken die onze inwoners inspireren op het gebied van energie besparen en energie opwekken.

Goed idee!

De scholen willen bijdragen aan de vermindering van de CO2-uitstoot door zonnepanelen te plaatsen op de daken van de scholen.

Goed idee!

De inwoners hebben de ambitie om energiebesparende maatregelen te nemen voor hun woning. Door middel van een gezamenlijke inkoop kunnen er collectief maatregelen worden getroffen.

---

⁸ Een warmte-koudeatlas maakt inzichtelijk welke alternatieven er zijn voor aardgas in bepaalde gebieden.

Goed idee!

De VvE's gaan de strijd met elkaar aan door een prijsvraag uit te schrijven voor de meest energiezuinige VvE: "Koning(in) Duurzaam". Via een app wordt het energieverbruik per VvE bijgehouden. Door elkaar inzicht te geven in het verbruik en de genomen maatregelen kunnen de VvE's elkaar inspireren.

Duurzaam Sportfondsen

"Een grote, duurzame investering die wij in 2012 hebben gedaan is de aankoop van een warmtevat. Hierin wordt opgewekte warmte opgeslagen. Elektriciteit wordt opgewekt met een gasmotor. Hierdoor hebben we een minimale CO2 uitstoot. We verkopen de helft van de energie die we opwekken aan de elektriciteitsleverancier. Met het restproduct warmte wordt het zwembad verwarmt."

At van der Plas met Ferdi Dreef bij het warmtevat

Mobiliteit

Introductie

We bewegen ons op diverse manieren voort: per auto, vliegtuig, openbaar vervoer, boot, fiets of wandelend. Het gebruik van fossiele brandstoffen in de vervoerssector draagt door de uitstoot van CO2 bij aan de verandering van het klimaat. Daarnaast heeft het wegverkeer een negatief effect op de luchtkwaliteit door de uitstoot van fijnstof en NO_x.

Trends en ontwikkelingen

De uitdaging die voor ons ligt is om in te spelen op nieuwe vormen van duurzame mobiliteit. De bezitssamenleving – iedereen heeft een eigen auto – wordt langzaam getransformeerd naar een beschikbaarheidsamenleving. Hierin neemt het delen van auto's een belangrijke plaats in.

Naast autodelen zijn ook elektrisch oplaadbare auto's en fietsen in opkomst. Het rijk heeft zich ten doel gesteld dat er in 2020 zo'n 200.000 elektrische auto's rondrijden in heel Nederland. Bovendien ligt er voor ondernemers een nieuwe afzetmarkt om innovatieve vormen en technieken op de markt te brengen.

De gemeente speelt in op elektrisch vervoer door in de gemeente oplaadpalen voor elektrische voertuigen op openbare publieke plaatsen toe te staan. Een andere vorm van duurzame mobiliteit is het rijden op waterstof.

Door de toename van internetverkoop veranderen ook de vervoersstromen. Niet alleen zijn er meer pakketdiensten onderweg, ook

ontstaan op steeds meer plaatsen pick-up points voor het ophalen van boodschappen of pakketjes.

Speerpunten

- Wij stimuleren fietsen;
- Wij vergroten de aantrekkelijkheid van duurzame vormen van mobiliteit.

Doelstellingen

- We willen een schonere lucht door het terugbrengen van de CO₂, NO_x en fijnstof van het verkeer en vervoer;
- We verhogen het fietsgebruik voor korte afstanden (tot 7,5 km) met 10% in 2025;
- Op basis van de vraag rollen we een laadpalendekkend netwerk uit;
- We hebben in 2025 ons wagenpark 100% verduurzaamd.

Wat gaan we concreet doen?

Wij stimuleren fietsen

- We verbeteren het fietsklimaat binnen de gemeente door fietspaden te verbreden, de veiligheid te vergroten en de bewegwijzering in orde te maken;
- We verbeteren de doorgaande fietsverbindingen van en naar omliggende gemeenten, waarbij aandacht is voor veiligheid, directheid en comfort;
- We starten een campagne “Flink Fietsen” om het gebruik van de fiets te vergroten
- We breiden het aantal fietsparkeerplaatsen bij winkelgebieden, scholen, sportverenigingen en R-net haltes uit.

- We gaan een onderzoek uitvoeren om de door de gemeente ingenomen fietsen op te knappen en deze beschikbaar te stellen voor algemeen gebruik in de gemeente
- Bij (recreatie)knooppunten, bijv. A4-infocentrum en maatschappelijke functies (zwembad, bibliotheek), realiseren we een elektrisch oplaadpunt voor fietsen;
- We roepen sportverenigingen en scholen op om het autogebruik naar de vereniging of school van ouders en leden te verminderen;
- We breiden de fietsenstalling bij het gemeentehuis voor de werknemers van de gemeente uit;
- De gemeente schaft nieuwe (elektrische) dienstfietsen aan voor de werknemers van de gemeente.

We vergroten de aantrekkelijkheid van duurzame vormen van mobiliteit

- We gaan onderzoeken hoe collectief openbaar vervoer kan worden verduurzaamd en gestimuleerd. Dit pakken we op in regionaal verband.
- We faciliteren autodelen door, indien er behoefte is, specifieke (parkeer)plaatsen aan te wijzen;
- We gaan voor het plaatsen, exploiteren en beheren van oplaadpalen overeenkomsten aan met marktpartijen die oplaadpalen in Leiderdorp willen gaan realiseren;
- We gaan in gesprek met ondernemers (eigenaren, winkeliers, bedrijven) om hen te stimuleren laadpalen in de winkelgebieden te realiseren;
- De gemeente gaat haar wagenpark verduurzamen naar waar mogelijk volledig elektrisch dan wel gecombineerd met waterstof;

- Wij voeren een onderzoek uit, mogelijk in regionaal verband en in samenwerking met kennisinstututen, naar de haalbaarheid van het realiseren van een waterstoftankstation;
- We gaan onderzoeken of het mogelijk is om kamperfoeliehagen tegen fijnstof langs de Leidse Ring Noord aan te brengen;
- We gaan via ruimtelijk beleid pick-up points⁹ faciliteren;
- We gaan onderzoeken of we bij het A4-/HSL-informatiecentrum een watertaxi kunnen inzetten richting het centrum van Leiden. Zowel voor recreatief gebruik als voor alternatief vervoer bij de aanleg van de Leidse Ring Noord
- We zetten een campagne op om de mobiliteit te verduurzamen.

Goed idee!

Inwoners willen een elektrische bus door Leiderdorp laten rijden. Deze bus, bedoeld voor kleinschalig vervoer, kent vaste routes en geen haltes. De doelgroep is mensen met een moeizame mobiliteit.

---

⁹ Ophaalpunten voor boodschappen of pakketjes

Goed idee!

Bij grote infrastructurele projecten wordt ingezet op energieopwekking door zonnepanelen t.b.v. de verkeerslichten en wegverlichting.

DEOdrive

“De komende jaren zullen we steeds meer voertuigen gaan zien die vroeger op diesel reden en nu op waterstof. En dat biedt kansen voor hoogwaardige banen, kenniseconomie en innovatief ondernemerschap. Juist in de regio Leiden!”

Marcus Rolloos, DEOdrive

Afval en circulaire economie

Introductie

Een gebrekkig beheer van afval is de oorzaak van een groot aantal milieuproblemen waar we in de wereld mee te maken hebben. Als we het over zwerfafval hebben dan denken we aan rommelige wijken en de negatieve effecten op fauna, zowel op het land als in de zee. Door afgedankte producten en materialen weg te gooien, ook als we dit afval netjes opslaan en verbranden, komen we met een grote afvalberg te zitten. Daarnaast worden de grondstofvoorraden, waarvan al deze spullen worden gemaakt, langzaam schaarser. Deze grondstoffen worden hierdoor niet alleen duurder omdat ze zeldzamer worden, maar niet zelden leidt de winning ervan ook tot meer milieuschade. Denk aan de milieuvriendelijke winning van olie uit teerzanden en aan de winning van schaarser wordende materialen, mineralen en zand en de effecten op de omgeving.

Trends en ontwikkelingen

De term circulaire economie horen we steeds vaker. Dit is een economisch systeem dat bedoeld is om de herbruikbaarheid van producten en grondstoffen te maximaliseren en waardevernietiging te minimaliseren. In een circulaire economie wordt afval opnieuw gebruikt als grondstof. Op deze manier kunnen grondstoffen worden omgezet in producten die, anders aan het einde van hun levensduur worden vernietigd, omgebogen kunnen worden tot een circulair systeem. Hergebruik wordt hiermee geoptimaliseerd.

Het concept cradle-to-cradle sluit hierbij aan. Cradle-to-cradle is een manier van ontwerpen waarbij men ervoor zorgt dat afval opnieuw gebruikt kan worden, al dan niet op een andere manier.

Speerpunten

- Wij gaan de hoeveelheid restafval verminderen
- Wij gaan afval omzetten in grondstof t.b.v. een circulaire economie

Doelstellingen

- We verminderen de hoeveelheid restafval in 2025 tot 30 kilo per inwoner per jaar
- 75% van het huishoudelijk afval scheiden wij in 2020

Wat gaan we concreet doen?

We gaan de hoeveelheid restafval verminderen

- We gaan afvalbeleid opstellen dat gericht is op het verminderen van afval en het opzetten van een circulair systeem;
- We gaan in Leiderdorp een afvalmeter plaatsen en monitoren hiermee de hoeveelheid ingezamelde afval;
- We gaan de openingstijden van de Milieustraat op zaterdag verruimen;
- We onderzoeken of we ingezamelde producten bij de Milieustraat beschikbaar kunnen stellen voor hergebruik;
- We continueren het bewustwordingsprogramma De Beestenbende om zwerfafval aan te pakken.
- We participeren in regionaal overleg om de afvalstromen nog verder te verminderen.

Wij gaan afval omzetten in grondstof t.b.v. een circulaire economie

- We gaan omgekeerd inzamelen waarbij het uitgangspunt is het voor inwoners makkelijk te maken om restafval dichtbij huis te scheiden;
- De gemeentelijke organisatie en de huurders van gemeentelijke gebouwen in Leiderdorp gaan hun afval beter scheiden;
- We gaan alle scholen voorzien van een compostbak;
- We stimuleren afval scheiden bij instellingen (scholen en sportverenigingen) en ondernemers en ondersteunen hen hierin;
- We gaan in samenwerking met scholen, inwoners en ondernemers acties opzetten om zwerfafval op te ruimen.
- We zetten een campagne op over het verminderen en scheiden van afval.

Goed idee!

De scholen willen in het schooljaar 2017/2018 onderwijsproject over afval scheiden opzetten. Onder dit project valt het uitschrijven van een prijsvraag voor de school die het meeste zwerfafval inzamelt. Ook worden bekende Nederlanders uitgenodigd om op scholen een presentatie te houden over het scheiden van afval.

Goed idee!

Inwoners willen een online platform opzetten om tips te kunnen delen om afval te verminderen.

Alrijne Zorggroep

“We zijn het eerste ziekenhuis met een composteermachine. Alle overblijfselen van maaltijden komen terecht in onze composteermachine. De composteermachine kan al deze resten binnen 24 uur composteren en reduceert het volume aan etensresten met 80%.”

Pieter Westers, Alrijne Zorggroep

Klimaatadaptatie en biodiversiteit

Introductie

Het klimaat is aan het veranderen. Of het nu gaat om de hoeveelheid neerslag of de hoogte van de temperatuur: de weersomstandigheden worden extremer. In stedelijke gebieden komen hierdoor vaker overstromingen, lekkages en periodes met droogte voor, evenals “hittestress”¹⁰. Het is daarom belangrijk om hier, bij de stedelijke inrichting, rekening mee te houden en deze aan te passen zodat een omgeving ontstaat die de wisselende weersomstandigheden zo goed mogelijk kan opvangen. Door deze aanpassing (lees: adaptatie) aan de openbare ruimte kunnen we beter omgaan met een veranderend klimaat.

Door simpele maatregelen te treffen in de openbare ruimte, maar ook in voor- en achtertuinen en kantoortuinen¹¹, in het stedelijk gebied kan de omgeving niet alleen beter omgaan met extremere weersomstandigheden, maar kan ook de biodiversiteit worden vergroot. Een voorbeeld hiervan is het vervangen van betegeling door planten. Bij hevige buien zakt het water

---

¹⁰ Hittestress: meer stenen in een stad zorgen er voor dat in de zomer de temperatuur in de stad een aantal graden warmer wordt dan op het platteland. Een of twee graden meer kan al leiden tot een hoger sterftecijfer, vooral bij ouderen. Er is berekend dat een derde van de steden in Nederland jaarlijks op 7 dagen met hittestress te maken krijgen. In een stad als Rotterdam is dit nog meer.

¹¹ 40% van het stedelijk oppervlak is in bezit van particulieren. 44% van de tuinen in Nederland liggen grotendeels vol tegels of grind liggen.

sneller weg in de bodem en tegelijkertijd ontstaan nieuwe schuil- en foerageerplekken voor kleine diersoorten.

Hier komen we op het thema biodiversiteit uit. Bij biodiversiteit gaat het om de diversiteit aan levende organismen die ergens leven. Hoe meer verschillende planten en dieren ergens voorkomen, hoe groter de biodiversiteit. Een grote soortenrijkdom zorgt voor een robuuster en sterker ecosysteem dat makkelijker in staat is om te gaan met nieuwe omstandigheden.

Trends en ontwikkelingen

Klimaatadaptatie is in de regio altijd al onderdeel geweest van het Regionaal Beleidskader Duurzame Stedenbouw van Holland Rijnland. Bij de ontwikkeling van nieuwbouwprojecten wordt dit beleidskader toegepast. Vanwege de actualiteit van klimaatadaptatie speelt dit thema ook een steeds belangrijker rol bij bestaande bouw en de directe leefomgeving van mensen.

Ook het Hoogheemraadschap van Rijnland is actief bezig met het ontplooiën van activiteiten rondom klimaatadaptatie.

Aandacht voor biodiversiteit in de regio is er vanuit het project Groene Cirkels bijenlandschap. Dit project kan als voorbeeld worden gezien voor het ondersteunen van bewonersinitiatieven. Projecten als deze laten zien dat het niet alleen belangrijk is dat de gemeente zelf het goede voorbeeld geeft, maar ook dat inwoners de ruimte wordt geboden om initiatieven op te zetten. Deze inzet en enthousiasme van inwoners dragen bij aan het creëren van een natuurlijke omgeving met een hogere soortenrijkdom.

Burgerwetenschap, ook wel aangeduid met de Engelse term 'citizen science', waarbij individuele vrijwilligers of netwerken van vrijwilligers input leveren voor wetenschappelijke projecten wordt steeds vaker ingezet. Voorbeelden hiervan zijn het tuinvogeltelweekend vanuit de vogelbescherming en het aardbeienproject bij het project Groene Cirkels bijenlandschap.

Speerpunten

- Verdere vergroening van Leiderdorp
- Klimaatbestendig watersysteem
- Vergroten biodiversiteit in Leiderdorp
- Verbeteren van het klimaat in het stedelijk gebied (o.a. tegen gaan van hittestress)

Doelstellingen

- In 2019 hebben we tenminste 4 nieuwe locaties, waaronder de Karolusgulden/Florijn, in Leiderdorp waar een vorm van stadslandbouw¹² plaatsvindt;
- We willen in 2020 een afname van 30% van verharding in (kantoor)tuinen t.o.v. 2016;

---

¹² Stadslandbouw kan variëren van balkon- of daktuin in de binnenstad, via volkstuinten tot professionele stedelijke voedselproductie en voedselverwerking eventueel in een leegstaand kantoorpand.

- We willen in 2020 een toename van 5.000 m² van (openbaar) groen in het stedelijk gebied in Leiderdorp t.o.v. 2016;
- De waterstructuur is robuust (heeft voldoende bergings- en afvoercapaciteit), zo min mogelijk versnipperd, met zo min mogelijk doodlopende segmenten en goed onderhoudbaar;
- We zetten in op de bewustwording van onze inwoners, instellingen en ondernemers om ook hun eigen woon/leefomgeving duurzaam in te richten.

Wat gaan we concreet doen?

Verdere vergroening van Leiderdorp

- We vergroten de bewustwording over de invloed van betegeling van de eigen (kantoor)tuin op het milieu door Operatie Steenbreek voort te zetten;
- We gaan in gesprek met de eigenaren van leegstaande panden, de Leiderdorpse restaurants en inwoners om stadslandbouw te realiseren;
- We helpen inwoners om buurttuinen te realiseren, zoals *de Kruidentuin* in de wijk Voorhof, door ze advies en ondersteuning te geven;
- We zetten overbodige verharding om in groen;
- We zetten waar mogelijk parkeerplaatsen om naar grasbetontegels.
- We stimuleren de aanleg van groene daken;
- Daar waar mogelijk voorzien we de pleinen van bomen.

Klimaatbestendig watersysteem

- We zetten een Actie Regenton op;
- Bij nieuwbouwprojecten worden de toiletten voorzien van het grijswatercircuit;

- We gaan een hydraulische doorrekening doen van ons integrale watersysteem;
- Op basis van de uitkomsten kijken we waar we aanpassingen moeten doen zodat het ook in de toekomst een robuust watersysteem blijft op basis van de hydraulische doorrekening;
- Waar het doelmatig is koppelen het hemelwater zoveel mogelijk af van het rioolstelsel
- We zetten de regionale samenwerking in de (afval)waterketen voort.

Vergroten biodiversiteit in Leiderdorp

- We ronden de aanleg gemeentelijke ecologische hoofdstructuur (GEHS) af en we ontwikkelen de GEHS verder d.m.v. ecologisch beheer;
- We zetten het Natuurmeetnet van Leiderdorp op;
- We doen mee aan een regionale biodiversiteitsstudie;
- We stimuleren de aanleg van tijdelijke natuur op braakliggende terreinen;
- Samen met het MEC, IVN, KNNV en andere groene organisaties vergroten we de bewustwording van onze inwoners, instellingen en ondernemers door het organiseren van excursies, tentoonstellingen en de Dag van het Park;
- We laten het bijenlint Heelblaadjepad aansluiten op het regionaal netwerk;
- We realiseren een bijen- en vlinderidylle op voormalig Vliko-terrein en rondom het A4-/HSL-informatiecentrum;
- We monitoren de natuurontwikkeling, natte natuur en waterkwaliteit in Boterhuispolder in samenwerking met het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Goed idee!

Inwoners willen het regenwater hergebruiken voor het water geven van planten tijdens droge periodes.

Goed idee!

Inwoners willen een wedstrijd organiseren wie de groenste straat heeft Leiderdorp.

Figuur 2: De ondertekening van een overeenkomst tussen de gemeente en de Buurtvereniging Kruidentuin voor het adopteren van een speeltuin en groen aan de Rozemarijntuin.

Bijlage

- I. Kostenraming
- II. Inventarisatiedocument ODWH